

Вампир у локалној и глобалној култури

Маријета Рајковић Ивета, Владимир Ивета, Они који ноћу устају из гроба, Вампири од локалних прича до популарне културе, Средња Еуропа, Загреб 2017.

Свет савремене популарне културе прилично је добро насељен ликовима вампира. Од књижевности до стрипа, од телевизијских серија до филмова холивудске продукције и реклама, у различитим варијантама појављују се вампири и вампирице. Ови ликови своје митолошко порекло воде из традицијске културе простора југоисточне Европе и Балкана, и то пре свега оних који су представљали граничне делове Османлијског царства али и Аустроугарске монархије, представљајући тиме извозни „производ“ са ових простора који је у глобалним оквирима стекао несамериво велику популарност.

Књига Маријете Рајковић Ивета и Владимира Ивете *Они који ноћу устају из гроба, Вампири од локалних прича до популарне културе* темељна је свеобухватна анализа овог феномена, и то од почетка XVIII века па све до данас, фокусирајући се најпре на различите варијанте у којима се вампир појављивао у фолклору, као и на путање којима су приче о вампирима излазиле из локалних граница да би полако освојиле свет нашавши место најпре у књижевности, а потом и другим сферама популарне културе. Истраживање споменутог феномена у тако широком историјском распону уписано је у методологију историјске антропологије која је своју мултидисциплинарност развила на темељима историјског приступа истраживача окупљених око часописа *Анали (Annales)*, тј. *новије историје*, чији је представник Фернан Бродел (Fernand Braudel) први указао на важност посматрања феномена у дијахронијској перспективи, означивши их процесима „дугог трајања“ (long durée). Управо ово методолошко полазиште су аутори књиге одабрали за посматрање конструисања различитих идентитета вампира кроз три века.

Указујући на различите друштвено-историјске и културне контексте, ова књига најпре даје преглед традицијских веровања, митских предања и прича о вампирима, заснован на врло темељном приказивању различитих историјских извора, укључујући Упитник етнолошког атласа Југославије, који се на простору некадашње државе испуњавао 60-их и 70-их година двадесетог века. Иако су, како указују аутори, веровања у вампире далеко старија од периода који ова књига обухвата, одлука да се истраживање започне са XVIII веком, повезана је са првим текстовима о овој појави који прелазе локалне границе, те се о њима пише широм Европ. Тако и Волтер напомиње да се у Европи од 1730. до 1735. „није ни о чему причало осим о вампирима“ (8). Управо то време означено је као почетак ере у којој су приче о вампирима из сфере локалног продрле у глобални свет и захваљујући популарности успеле да потисну сличне аутохтоне митове који су постојали и другде.

Прва три поглавља (1. Увод, 2. Митови о вампирима, 3. Они који ноћу устају из гроба или тко је вампир?) представљају увод у књигу, дефинисање

методологије и теме, као и дефинисање идентитета вампира у традицијској култури. У наредна четири поглавља (4. Случајеви вампира на „турској граници“, 5. Вампирски мит на хрватском етничком и повијесном простору, 6. Значајке вампира у традицијским вјеровањима, 7. Упитнице Етнолошког атласа) аутори нас воде кроз простор и време све до последње четвртине XX века, упознајући нас са варијацијама у називима и иконографији, уз приказивање вампирских моћи и опасности која од њих вреба (која у традицијским веровањима није била везана за физички напад нити пијење крви), са вампирском „заразом“, вампирима као љубавницима, са њиховом децом, па чак и са вампирима као помоћницима у извесним околностима. Аутори пишу о заштити, одбрани и начину да се вампирима стане на пут, о моћи која су црквена лица имала у савладавању ових опасних покојника, као и о извештајима, које су неретко аустријски лекари писали након ископавања гробова – о изгледу и савладавања вампира (набијање на колац, подрезивање потколеница, ломљење костију итд.). Поглавља 8. и 9. (Неке поставке о развоју вампирског мита и његова обилјежја и Вампир као реметилачки фактор) теоријски су конципирана, преиспитујући најзначајније теорије о настанку мита о вампирима и улазећи у дијалог са њима (Бандић, Донини, Перковски и др.). Задирући у култ мртвих и дубље религијске слојеве, проблематизује се и социјална функција овог мита, посматрањем вампира као жртвеног јарца. Наредно поглавље (10. Дјело ископања гробова у казним законима) посвећено је законским регулативама којима се дефинисала забрана ископавања из гробова.

Наредних пет поглавља (11. Од традицијских вјеровања према књижевности и популарној култури, 12. Вампири у супкултури, масовним медијима и свакодневици, 13. Вампир као странац, 14. Сељак vs. племић и 15. Што на крају и/или има ли краја?) сачињава другу целину књиге, задирући у питања рецепције и реинвенције вампира у књижевности и популарној култури. Теоријски фокусирани на промене друштвено-политичког и културног контекста који претходе понуђеним интерпретацијама и аргументацијама, аутори систематски пописују књижевна, филмска и друга остварења у којима се појављују ликови вампира и вампирица, појединачно трасирајући и раздвајајући оне елементе у споменутим делима који су верни традицијским представама и оне који настају у књижевној традицији, учествујући у креирању лика и особина „савремених“ вампира. Један од најчувенијих примера споменутог механизма свакако је ширење назива Дракула из истоименог романа Абрахама Брема Стокера (Abraham Bram Stoker) први пут објављеног 1897, који је добио назив по историјској личности Владу III Дракули. Овај владар ни на који начин није био повезан са вампиризмом у румунском фолклору, али је без обзира на то, његово име у популарној култури постало готово синоним за вампира. Узбудљива поглавља која следе упознају нас детаљно са познатим и непознатим ликовима вампира из романа, филмова, телевизијских серија, стрипова, из филозофије (вампир као метафора), популарне музике, видео-игрица и субкултуре, повезујући их међусобно или са описаном традицијом. Савремени живот у потрошачком друштву неизбежно је наметнуо и питања комерцијализације, како у медијима, тако и у сфери туризма, нарочито у Румунији, па се аутори књиге баве и тим феноменом.

Атрактивност мит о вампирима очито не јењава. Ова књига аналитично и детаљно приказује како варијације самог мита, тако и сфере и начине на који он

наставља да живи своје нове животе. Не догађа се, међутим често, да научна монографија са захтевном методологијом и доследно спроведеним и темељним истраживањем буде тако узбудљива за читање као ова. Зато би вредело да буде преведена на неки светски језик и, попут вампира, изађе из локалних граница.

Лада Стевановић

Када престаје детињство? Дечији бракови у ромској популацији у Србији: етнографско истраживање.

Ромски женски центар БИБИЈА, Етнографски институт САНУ и УНИЦЕФ; Београд 2017

Пракса дечјих бракова изузетно је изражена у ромској популацији у Србији. Више од половине девојчица удаје се пре навршене осамнаесте године живота. Да би појава била што боље схваћена, UNICEF је ангажовао сараднике ЕИ САНУ да спроведу теренско истраживање и пружи што релевантније закључке. На основу тог истраживања настао је извештај *Дечији бракови у ромској популацији у Србији*. Циљ *Извештаја* био је да пружи увид у дечје бракове створен на основу личних искустава припадника ромске заједнице, као и да понуди предлоге могућих интервенција у процесу сузбијања те појаве.

Истраживање је спроведено од марта до јуна 2017. године у Београду, Новом Бечеју, Врању, Пироту и Крагујевцу, а настало је као интегрални део пројекта партнерски реализованог од стране Ромског женског центра БИБИЈА, Етнографског института САНУ и UNICEF-а. Истраживање су спровели сарадници ЕИ САНУ др Иван Ђорђевић и др Љиљана Гавриловић, док је уредница издања Ана Продановић из UNICEF-а у Србији. Спроведено је седамдесет полуструктурираних интервјуа са припадницима различитог пола и узраста. У центру пажње је било идентификовање доминантних модела ступања у дечји брак и разумевање процеса везаних за доношење одлука у вези са њим.

Аутори извештаја направили су изузетно добар одабир локација на којима је истраживање спроведено. Република Србија је покривена „по вертикали“, од самог севера, па до крајњег југа. Остварена је изванредна сарадња са координаторкама на терену, које су знатно олакшале комуникацију са испитаницима и тако допринеле читавом подухвату поставивши добру основу за даља истраживања. Сараднице на терену биле су чланице Женске ромске мреже: „Тернипе“ из Пирота, Удружење Рома Нови Бечеј, „Састипе“ из Врања, „Романипен“ из Крагујевца и Женски ромски центар „БИБИЈА“ из Београда. Треба истаћи и обострани људски напор, испитаника и истраживача, пошто је један број личних наратива био изузетно потресан на интимном нивоу, захтевајући континуирану посвећеност и дубоку емпатију.

Треба подсетити да је Република Србија потписник и доносилац читавог низа докумената, конвенција, протокола, стратегија, као и закона који би требало да помогну у сузбијању појаве дечјих бракова, али ситуација на терену показује да